

Надія Кибальчич.

ДОБРЕ ЗЕРНО.

ЕСКІЗИ.

Все, що у нас є кращого, все то добре зерно закинуте у нашу душу в ясні дитячі роки любовою родиною.

Тася і Павлиқ.

Тася сиділа і сповивала розбиту ляльку і не думала нічого ні сумного, ні веселого. Сі думки були як завжди бліді, розірвані, наче прибиті. Але коли вона з ненацька глянула у вікно і побачила, що сонце стоїть зовсім низько, то одразу дуже виразно подумала: А татка й досі нема. Серце тьохнуло, на мить припинилося і по всьому тілі розійшлося якесь неприємне чуття, наче всі мускули ослабли.

— А татка й досі нема, — у голос вимовила вона.

Павлусь нічого не сказав.

Як і раніше у хаті було тихо, мов у домовині, хоч тут було двоє живих дітей. Тася убирала ляльку, Павлусь стругав паличку, складаючи стружки на папірчик, але все то робилось так тихо, з такими стриманими рухами, мов тут був хтось такий, кого вони завжди боялись сполохати.

Вечоріло. Сонце вже спустилося за дерева та покрівлі повітового міста і в оселі стало темніти. Проте добре було видно, як чепурно в хаті, які чепурні діти і які вони бліді та смутні.

В третій хаті почув ся рух і до дітей прийшла їх мати, вродлива молода пані з пишною постатю і пишним волосем. При її появі Павлик інстинктивно зібрав ті кілька стружечок, що впали біля його, а Тася пригладила рукою свою і без того гладеньку голівку. Мати була чепуруха.

— Павлику, що ти робиш? покинь! Ти руки поріжеш і насмітиш. Уже, здасть ся й насмітив? Ох, горе! принеси віник.

Павлусь приніс віник, мати стала замітати приказуючи: — Кілько раз я говорила, не стругати! Слухняний, нічого сказати! Хто-ж то після тебе прибиратиме? Все я та я! Ганні завсіді-ж ніколи. Вже-ж не найме твій коханий батенько наймичку тобі до послуги. Це досі його нема, значить, знову прийде п'яний... буде історія... побіжиш десь кутка на ніч прохати... Нас швидко ніхто й на поріг не пустить. З тебе теж напевне вийде п'яниця та гультай.

Мариня Сергіївна збрала сьмітинки і однесла у пекарню, потім вернула ся у сусідню кімнату і помила руки. Через се її моногої то віддаляв ся то наближав ся; коли була у пекарні, то слів не можна було розібрати, але вона невпинно говорила рівним, звичним голосом із ритмічними повисненнями, як говорять жінки, що звикли багато і довго сварити ся, не маючи відповіді.

На обличчях дітей відбивала ся покірна нудьга і звичка це слухати годинами. Може моногої ще довго тяг ся-б, та до рундука з легким гудінням під'їхав фаєтон. Коні разом брязнули підковами о камінь і зупинились як вкопані. Високий, огрядний пан вийшов з екіпажу і подзвонив; Мариня Сергіївна одчинила йому.

— Що, Марино Сергієвно, покатаємось? Я бачив вашу дружину; знаю, що він не швидко верне ся, — сказав пан затримуючи її руку.

Діти з сьвітлиці пильно дивили ся на їх; вони-б може дивили ся неприхильно, як би зважились на це, або коли-б їх обличчя звикли вимовляти їх думки.

— Дякую. Ідїть у сьвітлицю, я зараз одягну ся. — Мариня Сергіївна звелїла дітям подати все що треба і помагати їй одягтись. Тася застїбала кофточку, Павлик черевики; потім, коли мати надївала брилик, вони стояли перед нею держучи на поготові рукавички та парасольку.

— Глядїть, діти, не пустуйте, — строго сказала вона. — Біля вас буде Ганна. — Пані одчинила двері у пекарню, наказала наймичці доглядати за дітьми і поїхала.

Ледви пані од'їхала від воріт, Ганна замкнула хату і зникла за ворітьми.

Діти zostалися самі на цілий будинок. З початку, почувши себе без догляду, вони доволі жваво заворушилися, але зараз і притихли, бо не звикли до цього. На самоті вони вже не вдавали з себе, що граються, а посідали біля вікна і сумними, наче втомленими очима дивилися на високий тин, що захиляв їм улицю. Їм не видно було, коли хто йшов по тротуарі і вони чули тільки ходу та голоси вільних людей, які ходили куди хотіли, голосно розмовляли, чинили, що бажали. Від воріт чувся регіт наймичок, а у хаті було непорушно тихо.

Стало майже темно і дітям робилось страшно, кутки та одчинені двері їх жахали. Вони посідали один біля другого близьенько і боялись говорити навіть пошепки, мов боялись звернути на себе увагу когось страшного. Їм згадувались усякі страховища і здавалось, от от вони з'являть ся з якого кутка, або з другої хати.

Нарешті їм стало не в силу таке терпіти і вони ледві ступаючи, крадькома пішли шукати сірників, та ніде їх не знайшли, бо мати завсіди ховала, щоб діти чого не накоїли.

Почувся різкий дзвоник і діти зупинилися серед хати, наче одразу обсіпані снігом, але не зважились сидіти мовчки, пішли як на смерть і одчинили двері. Увійшов батько. Шапка висіла на потилиці, обличчя було червоне, а в темряві то здавалось чорне, борода скудовчена на бік. Увійшов і став на порозі. З усіх страховищ, які жахали дітей, це було їм найстрашніше.

— Чому не засьвічено? — гримнув він зігзагами ступаючи по хаті. — Я питаю, чому не засьвічено? Та що це? нікого нема, чи що?!

Примітив дітей.

— А ви, чортинята, чого мовчите? Де мати?

— Нема — відказав через павзу Павлусь, одразу у його не було голосу.

— Деж?

— Поїхала.

— Куди? з ким? Що за чорт!

— З Онацьким — вагаючись промовив Павлусь, чуючи, що не треба правди казати, але вибrehати одразу нічого не міг.

— З кохувником, непутяща, потяглась? О! та чого ви, дармоїди, стоїте? Спускайте штори, або що. — Батько став сьві-

тити, але п'яні руки не робили того, що треба; сірнички ламались або гасли і він із поганою лайкою шпурляв їх по хаті. До гурту летіло і все що траплялось: склянки, попільниця та иньше. Тоді він годі сьвітити, розбив абажур і став ходити по сьвітлиці так швидко, як міг і щось мимрив голосно, пересипаючи лайкою свого багатого лексікону.

Діти притихли в куточку і так меншили ся, що їх зовсім не можна було розгледіти. Кожний раз, як вони зачували гуркіт екіпажу, у їх замирало серце сподіваючись найлихішої години при зустрічі матери. Те що їхало, то минало, а матери не було і не було. Проте, коли минало, дітям одразу ставало лекше, та не на довго. Гостре чуття заміняло ся другим, гнітючим, безкраїм і від сього через хвилину ще гіршим. Головна подія тільки одсовувалась, але вона повинна прийти обовязково, неодмінно.

І знову гуркали колеса і знову минали, знову виникало гостре, пекуче чуття і знову приходило гнітючи та безкрає.

У вікно ясним промінням заглянув місяць і у хаті посьвітлішало. Смуга проміння ширшала і довшала, зеленасте сяєво осьвітло все, окрім кутків, а найбільше ту постать, що криво крутила ся по хаті і в такому осьвітленю вона здавала ся ще гидша, ще жахливіша.

Загуркотіло, зупинилось. Пан се зачув і крадучись став біля дверей у пекарні.

Діти не тямлючись, забувши за себе, кинулись у пекарню поуз батька і разом крикнули на зустріч матері: тато! тато!

Вона сього сподівалась і кинулась назад, за нею вихопились діти. Піаний вхопив залізну кочергу і погнав ся за ними, але вони вже були на вулиці.

Маруся і Таня.

Марина Сергіївна мала брата і сестру. Брат і зять були інженерами. Сестра жила у одному дворі з нею, але вона не пішла туди, бо, траплялось, що чоловік прибігав за нею і вчиняв скандал, а сестра сердилась на Марину Сергіївну. Тепер вона поїхала до брата.

З далеку вона вже бачила, що вікна великої братової квартири осьвітлені як і завсїди. У їх що вечора збирались гості,

завсїди там було повно чужих людей, яких часом господарі зовсїм не знали. Чужі почували себе у їх як дома, а свої як у чужих.

Брат зустрів сестру так радісно, мов давно і довго ждав її, але справді він її учора бачив і завсїди щиро забував ся про її істнoванє. Його жінка заклопотана, захапана, неохайно одягнена, безсмачно як куховарка, ані трохи не походила на недавню тендітну інститутку. Вона привиталась так, мов чого сердилась на зовицю, але се був її звичайний вигляд.

Марину Сергієвну брат повів у сьвітлицю повну людей і тютюнового диму, а діти пішли у дитячу. Дитяча була маленька, загижена хатка десь біля пекарні. Чад із неї і дим із сьвітлиці чогось, мов навмисне йшли сюди, а що вікна ніколи не одчиняли ся, то тут і зоставались. Поміст був сивий, його мабуть ніколи не мили тай не замітали може.

На канапці, положивши книжку на стіл, сиділа чорноока, смаглявата Маруся, а в куточку серед усяких платочків сиділа з ляльками Таня. Її обличчя не було видно, а лише кругленькі плечі та кучеряву ясно-русяву голівку.

Тася сіла на самий краєчок канапки, Павлусь став біля неї. Маруся кинула читати, а Таня визволившись із платочків підбігла до їх. Вона владним рухом одпихнула Тасю і сіла сама.

— Що ти читаєш? — несміливо спитала Тася Марусю.

— Робінзона. Ви обідали сьогодні?

— Обідали.

Таня тим часом взяла червону хустку і ставши перед дзеркалом почала вивязуватись. Діти доволі довго розмовляли, а вона все стояла перед дзеркалом, любила собою, робила різні міни, крутилась і усміхалась. Вона була дуже гарна дівчина з не дитячим виразом синїх, блискучих очей і пишними червоними устами.

— Я сьогодні було пішла у пекарню, — стягаючи туго-туго стан поясом заговорила Таня, — щоб хоч хліба шматок узяти, так пекарка, злюща така, каже: і без тебе діла до чорта, чого ще ти лізеш? Чи гарно мені так?

— І чого-б я ламалась? — одрізала Маруся і звернувшись до Тасі вона тихо і незначно вимовила: — А ми хочемо втекти.

— Якто втекти? — злякались Тася і Павлик. — А тато і мама?

— От! Вони й не приміять! Тільки ви глядїть, нікому не скажіть. Ми зайдемо далеко, далеко за місто, аж у ліс. Їсти будем

ягоди, стеблинці, корінці. Колись у нас була нянька, то вона водила нас у ліс і давала нам усе те їсти.

— Так і Таня йде?

— І вона.

Тим часом Таня убралась у червону сукню, наділа зелений хвартух і блакитний пояс, а голову завязала рожевою стяжкою.

— Оце піду до гостей, — усміхаючись собі сказала вона дітям і рушила з хати, та тут увійшла Марина Сергіївна і забрала своїх. Вона хотіла переночувати тут, але по всіх хатах ходили гості і вони ходитимуть до ранку, а вона і діти звикли рано лягати. Через се вона порішила вернутись до сестри; чоловік уже напевне заснув і не знатиме, що вона там.

Маруся і Таня вибігли за ними. Господар провів сестру до дверей, поміг їй надіти накидку, знайшов її парасольку. На дорозі йому опинилась Таня. Він здивовано глянув на неї, мов питаючи, що вона таке і відкіля взяла ся, потім узяв її на руки та голосом повним батьківської любови вимовив: — І що це у нас за красуня росте! Як би ти знала, Марисю, що нею всі любують, просто залицяють ся... Поклонників уже має дівчина... не на жарти. На добра ніч, Марисю! Шкода, що ти не хочеш у нас посидіти. Не забувай ся за нас. — Господар спустив доньку до долу і зачинив двері. Таня втішена батьковою ласкавістю стала лащитись до його.

— Ну, любе ти, хороше дитятко! Іди-ж у сьвітлицю, нехай на тебе подивлять ся. Геть бо! мені ніколи, гості-ж ждуть. — Татко погладив Таню по головці і поспішив ся у сьвітлицю, а за ним вона. Коли вона увійшла в хату, то голова у неї була закинута зовсім назад, очі зробились якісь вузьенькі і блискучі, рухи були вільні, а на устах непорушна усмішка. Лице у неї стало велике і по виразу не дитяче, не дівоче навіть, а наче обличчя до-свідної жінки.

Вона підходила до гостей, всіх зачіпала, але виключно мужчин, а ті жартуючи залицали ся до неї як до дорослої, або навпаки бавили ся як із малесенькою і в цьому було щось невимовно непутяще.

На другий день було звичайно таке саме зібранє і далеко за північ ревівши ся гості після смачної та багатой вечері. Доглядаючи за наймичками, щоб вони зібрали всю посуду та сховали її,

пані сказала чоловіку: Марія Михайловна прохала, щоб ми одпустили до неї Таню на який час погостювати. Завтра заїде.

— Чому не обох?

— Вона ніколи, здається, не бере Марусі. Видно не подобається. І не диво: мовчазна та дика. Маруся тим усім подобається, що як голубчик... і вродлива. — Згодом розмислюючи пані вимовила: — Але у їх недавно був діфтеріт. Зовсім не давно. Коли-б там Таня не заразила ся.

— От дурниця! Не так уже і недавно. Та тепер прививка існує, не страшно. Тай як його вберегти ся від зарази, скрізь вона може бути. І в крамниці, і на базарі, і на вулиці...

— Се то запевне правда! От наприклад, Марія ходила до дому, а там тиф.

— Вона може і нам занести! — стурбував ся пан.

— Я звеліла викупатись і другу одєжу надіти. Не знаю, чи зробила це вона. Правда, можна-б її одіслати на який час, але вона добра куховарка, другої такої і на день не дістанеш.

Улаштувавши все пані до краю втомлена пішла спати. Розкладаючи по постелі безліч подушечок і великих і малих, та хрестючи кожну, пані ворушила устами проказуючи молитву і думала, що, здається, все поробила у господарстві. Одно — не наглянула до дітей. Але вже не сила була, так утомилась. Чи то-ж їм давали їсти?

З цім і заснула.

А у цей час далеченько за містом, у лісі, під великим дубом лежали Маруся та Таня і втомлені сльозами, широко розплющивши очі дивились на темні кущі та вітє. Місяць сьвіттив над їх головами і пройшов густе листє то там, то тут аж до землі, або зупиняв ся на верхньому вітті. Від сього, здавалось, було доволі ясно, а містинами моторошно темно. Скрізь щось шелестіло, шепотіло, падало... здавалось, ліс був повний чогось невідомого, невидимого і безлічного...

Яка захистна та люба здавалась тепер дітям їх загижена хатинка!

Було также ясно та весело, коли вони вийшли у сад (і на це, напевне, ніхто не звернув уваги). За садом були вузькі безлюдні вулички з високими тинами по обидва боки, а за ними великий, буйний ліс. Діти пішли. Незабаром стало зовсім темно, вони злякали ся, хотіли вернутись, заплутались, ще далі зайшли і втом-

лені полягали під деревом. Раптом якийсь чоловік ідучи на базар побачив паненят і забрав їх. На щастє він їх знав і одвіз прямо до дому. Тоді тільки у перше Семенівські довідались, що діти не були у ночі дома і дуже тяжко покарали їх.

Сергійко.

Марина Сергіївна увійшла на подвірє і подзвонила біля дверей сестриної квартири, попереду подивившись нильно на свою го-споду. Там було темно, значить, чоловік спав.

Їй одчинили двері і вона з дітьми пройшла у сьвітлицю. Відтіль їм на зустріч вийшов міцний хлопець із занадто великим обличчєм і пройшов поуз тітку штовхнувши її, не даючи їй дороги і не витаючи. Діти побачивши його, в мить непримітно опинились по другий бік матері, але Сергійко не звернув тепер на їх уваги.

Вийшла Ганна Сергіївна, огрядна пані і її чоловік, пан із неприємними очима. Вони привитали Марину Сергіївну як убогу та незначну сестру і звеліли покоївці дати чаю. Та принесла на підносі мисочку з сухарями і всім по склянці чаю.

Увійшов Сергійко і важко упавши в креселко крикнув покоївці: — Ти! подай мені чаю.

— Сергійку, ти вже не маленький, тобі, памятай, десятий рік. Чому ти не витаєш ся з тетою?

Сергійко зробив призириливий рух рукою, встав, пройшов ся по сьвітлиці, з нудьгою поводячи очима. За тим він узяв сірники, замислено подивив ся на їх і запалив на грубі обдерті обої.

— Ай! — крикнули всі і кинулись гасити. Сергійко реготав ся.

— Так не можна робити, — сказав батько, коли погасили, і заспокоїв ся.

Сергійко вдоволений витівкою, знову сів у креселко. Покоївка принесла чай і поставила перед ним.

— Хиба це такий чай, який я люблю? — зловісно спитав хлопець.

— А який же вам, паничу?

— Хиба ти не знаєш? Що?! чи не думаєш то ти усміхати ся? Ти з мене ще сьміяти ся будеш? Бери свій чай! — Сергійко вхопив блюдечко з склянкою і кинув покоївці в обличчє. Вона

встигла затулити від руками і гарячий чай лише облив голову та руки. Склянка покотилась на килим, а покоївка розплакалась.

— Сергійку, що ти робиш, навіжений! — крикнув батько, — ти забув про нагайку?

А мати разом голосно говорила: — Скільки разів я тобі казала — не займай наймичок. Через тебе ні одна не хоче бути. А ви, Тетяно, самі винні. Ви-ж знаєте, що панич дуже нервовий, а ви мабуть, навмисне налили йому такого чаю, якого він не любить. Навіщо було наливати такий? Чого-ж ви тут стоїте? Ідіть.

Наймичка все стояла, хлипала і затуляла від хвартухом; почувши останні слова пані, вона пішла, тихенько говорячи: — Тут через панича ніхто не буде... де-ж таке видано... кипятком можна й очи випекти на віки...

— Годі, — зупинив її пан.

Пані тим часом налила сама чаю, він випив його і пішов.

— А йди сюди, мамо! — через хвилину гукнув він із другої хати.

— Ох, не хочу вставати! Чує моє серце, що вже щось на-коїв! — Але стогнучи підвелась і пішла. Зараз почув ся якийсь галас, далі хтось когось ляснув, другий відповів тимже.

— Василю Семеновичу! іди, допоможи, сама нічого не вдію! — гукнула пані і пан поспішив ся туди. Розлягли ся різкі удари нагайкою і такий страшний, нелюдський крик, що тільки що звиклі до сього сусіди могли спокійно zostавитись у своїх оселях.

— Хапун проклятий, не бий ся так! Ой! Ой! Ти думаєш, я не знаю, як ти підряди казні у троє записуєш? Ой, не бий ся, чорте! Хапун! Від підрядчика учора хабара узяв! Ой! Ой!

Ляскання нагайки зупинилось, щось затупотіло, грякнули надвірні двері. Батько і мати вернулись у світлицю.

— Ну це подав ся, то до півночі і не жди. Цікава-б я знати, де він цей час завсіді пробуває? — Пані важко дихаючи смачно розлягла ся на дивані. У неї було скудовчене волосся і одна щока червоніща. — Біда з хлопцем! Воно треба строго і твердо відноситись до таких вчинків, але що робити, коли він дуже нервовий. І з дебільшого або зовсім не звертаєш уваги, як наприклад ось ся пригода з покоївкою, або стратиш терпіння і покараєш як слід.

— А тепер, що-ж він зробив?

— Розпустив до кінця моє вязання. Ну, подумай таки, як я не люблю вязати, а от наважила ся зробити килимок під лампу...

він усе чистісінько розпустив... біля року працювала!... Боже, який він шкодливий та вередливий! Віриш, що він ніколи не обіда з нами і не вечеря, завсіді потім, окремо. Ог одкладай йому, ховай, грій. Куховарка сердить ся... положим, їй не що робити, може вона у друге розпалити, але погано, що у нас на столі цілий день немита посуда та страва стоїть. Не дай Боже, як дитина нервова, тоді прямо не знаєш, що його й робити.

Сергійко був недалеко. Напроти їх подвіря жила одна міщанка, до якої збирали ся гуляти городські дівчата та парубки. Там грали у карти, залицяли ся, погано лаялись. Сергійко наслідовав.

Уривок із розмови.

Один сказав: — Раніше діти вважали ся щастєм, а тепер ми яку маєм від їх утіху, користь? Чи бачим ми поважання до нас, щирість до громадського діла? Відкіля це взяло ся і де його джерело?

Другий спокійно відмовив, так як відмовляють у сьвітлиці мало знайомим людям і на питання цілком загальні:

— А ніщо не буває без причини, як без зерна не виростає колос. Що-ж бачать діти у сїм'ї, які приклади? Так чого ми можем сподівати ся від людей, у яких душа і розум порожні, порожні, бо ми їм нічого не дали? Як виховують ся діти? Властиво хто думає хоч би про їх самих, не кажу вже про те, що з його буде колись громадянин і що може через нашу необачність, коли доля дасть йому владу, житє багатьох людей буде у лихих руках? Чого нарікати на щось невідоме і шукати якогось джерела!

